

A sokoldalú örparancsnok

Festő és pszichológus • Negyedszázada a testületnél

Almát szorít egy férfi- és egy női kéz. Szorosan tartják, nehogy elguruljon. Az alma szimbolikus ábrázolása a szerelemnek, a közös titoknak, védeni való teljességnek.

A szoborkompozíció első munkája volt 1976-ban egy fiatal művésznak, akit pályája a büntetés-végrehajtáshoz vezetett már huszonötödik éve. Ebből az aspektusból az alma az édeni bűnbeeséstől mind meredekebb lejtőn gurul az évezredekben át a mai bűnözők kemény világáig.

Kovács Ferenc örparancsnok, őrnagyi rendfokozattal, a Gyorskocsi utcai intézményben festményeiről, szobrairól készült képeket rak elem. Meglep művészi érzékenysége, emberi szerénysége, pszichológusi mélyenlátása. Negyedszázados jubilálása a bévénél izgalmas alkalmat nyújt személyiségéhez közelebb férkőzni.

— *Hol kezdjük? Hát persze hogy az iskolaéveknél.*

— Vidékről, Abaújszántóról kerültem a fővárosba ipari tanulóként, tizennégy évesen — pergeti az emlékképeket —, a MűM 18-as intézetében asztalos szakmára oktattak. Szerencsém volt, hogy nem akárki keze alá bíztak: Rózsa Sándor szakoktató, a mesterem, országos hírű intarziás volt, szakkört vezetett, és felnyitotta szemem a művészetek világára.

— *Milyen volt az élete kamaszként?*

— Nagyon nyitott, ha jól tudom magam értékelni. Többféle tudomány vonzott, a biológia, a társadalomtudományok, a szociológia. A tanintézetben szorgalmasan ismerkedtem a fafaragással, esztergályos munkákkal.

— *Történt mindez...*

— 1957-58-59-ben — mosolyodik el az örparancsnok. — Egy csodaszép, tiszta, biztonságos Budapesten. Igaz, szegények voltunk, a nevelőapám még a zsebpenzem is elitta, de Újpesten a keresztanyámék otthonában, a Nyár utcában, szépek voltak ifjúságom napjai. Sok zenés ifjúsági preszszó volt, naponta elmehettünk táncolni, hétvégén meg a tánciskolákba ösztáncra.

Újpesten a Fény presszó akkoriban szolidabb milióval fénylett, de barátiabb, öszszetartóbb volt az ötvenes évek szelleme. Én komolyan vettem a szórakozás mellett a „tanulni, tanulni” felszólítást. Elvégeztem a faipari technikumot, huszonöt évesen megnősültem, jött a gyerek, biztos egzisztenciát kellett keresnem. Mivel az állami hivatalok jól megfizették az alkalmazottakat, nem sokáig haboztam, amikor Rózsa Sándor szakoktató, már mint kollégám mellől, a Budapesti Országos Börtön csábított el állásajánlatával. Akkoriban így hívták a Kozma utcai objektumot, ahol a házi asztalosüzem vezetője lettem, ami egyúttal az elítéltek tanműhelye volt.

— *Nem volt éles ez a váltás? A rácsok hogyan hatottak Önre?*

— Eleinte rossz érzés fogott el a mindenütt csukódó ajtóknál, a rácsoknál. De hamar megszoktam, Sőt, ez a tíz év életem legszebb szakaszaként emlékezetes.

— *Annyival jobbak voltak a rabok?*

— Részben ez is közrejátszott. Más öszszetétel dominált a fogvatartottak sűrűjében. Több volt az intelligens ember, a politikai elitelt, akik értelmesek, fogékonnyak voltak a tanműhelyben és a köztörvényeseket is jobban kordában tudták tartani. Nemcsak a bévé fegyelmezte a kemény bűnözőket, hanem a politikai foglyok nagy öszszetartása és intelligenciája is hatott rájuk. A bévés munkatársak közt is jóval kollegiálisabb volt a kapcsolatrendszer, mint manapság.

— *A fogvatartottak asztalos szakmunkás bizonyítványt szerezhetek?*

— Ha szakmát nem is, de betanított szakmunkás igazolványt vihettek tőlünk a szabad életbe. Egy jellemző tény: a Faipari Vállalat nyereségéhez a politikai foglyok precíz munkája nagyban hozzájárult. Azonkívül a bévé részére kisbútorokat, íróasztalokat, zárkaberendezési tárgyakat készítettek. Amikor a faipari cég terjeszkedése miatt Vácra került az asztalosüzem, úgy döntöttem, nevelői területre megyek

44

Még véletlenül sem fest börtöntárgyú képet

át, 1976-ban beiratkoztam a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolára.

— *A felesége mit szolt ehhez?*

— Beosztottuk egymás közt a főiskolákat. Hol ő tanult, hol én. A pszichológiába a szegedi főiskolán szerettem bele.

— *Olyannyira, hogy szakdolgozata komoly szakmai sikert, intézkedések sorozatát váltotta ki a bévén belül.*

— A minisztérium jogalkotó osztályán gépelték a csinoska tanulmányt a fogváltás személyiségkárosító hatásairól. Szakdolgozatom olvastán állítólag többen elhűltek a magyar börtönviszonyok konkrét elemzésén. A modernizálás hívei rengeteg dolgon változtattak. Például dr. Pál László, aki a neveléstudományok kandidátusaként ment nyugdíjba, vagy a Gyűjtő parancsnoka, Klucsó ezredes, s a szárnyait akkor bontogató jelenlegi országos parancsnok, dr. Tari Ferenc.

A személyiséget megalázó, deprimáló tényezők egész során változtattak. Egy különleges látásmód, a művészi szabadságé is szót emelt itt a foglyok jogaiért.

— *Órparancsnok úr, árulja el a kettő összefüggését. A szobrász, a festő gazdag képzeletvilága hogyan fér meg a börtönfalakkal?*

— Többen mondták, ilyen végzettséggel nem itt lenne a helyem. De menjek el szabadúszó művészek? Nehéz váltani. Nehéz szívvel hagynám el a bévét. Maradok, nem kockáztatok biztos pályát egy szabadért.

— *Egy Barcsay-tanítvány szájából szokatlan hallani ezt...*

— Nem én voltam a mester tanítványa, hanem Marosits István szobrászművész, akitől meg én tanultam sokat a József Attila Művelődési Ház alagsorában. Tizenegyen voltunk szobrászok, bődíszművesek, kerámikusok, festők. Éjfélig formáztunk, vésztünk, álmodtuk gipszbe ötleteinket. Ha gondoltam egyet, Fischer Ernő műtermébe ugrottam át, festést tanulni. Hol öreg, fejkendősen nénik portréját vázoltam fel, hol meztelen modellek aktját.

— *Felesége nem volt féltékeny?*

— Horoszkópban ugyan én nem hiszek, de az övé állítja, megengedő típus. Nem a nőkre vonatkozik ez, hanem a művészeti szenvedélyeimnek nem állta útját soha.

— *Ön sok szerencsétlen embert lát, mélyre hullt sorsokat. Ön volt-e krízishelyzetben?*

— Nem. Ha kisebb válságba kerültem, ledolgoztam, húztam a vonalakat hajnali négyig hajnali erdőkről, kelő napról.

— *Apropó, milyen technikával fest?*

— Monotípiá a kiválasztott eljárás. Egyszeri és megismételhetetlen. Az én képeimet nem tudják lemásolni. Teret hagyok benne a véletlenszerűnek és emellett ki is dolgozom.

— *Szinte csoda, hogy Kovács Ferenc órparancsnok miközben egyik kiállítását rendezte a másik után, diplomát szerzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen pszichológiából, 1991-ben.*

— Nem kívánták a feletteseim, hogy ezt is elvégezzem — jegyzi meg csendesen a magas termetű, fekete hajú férfi — nem tudnak pszichológusi munkakört biztosítani, szolt az indoklásuk. Az Országos Parancsnokság akkori személyzeti osztálya — 1987-ben — úgy foglalt állást, ha sikerül a felvételem, egyetemi továbbképzésemhez hozzájárulnak. Sikerült.

— *Akkor készült egy második szakdolgozata is.*

— Kevesebb sikerrel, de nemcsak én tehetek róla. A büntetés-végrehajtás személyi állományának mentális helyzetét analizáltam, ami nagyon lesújtó, s egy olyan szociálpszichológushoz írtam, aki nem ért a büntetés-végrehajtáshoz. Képtelen tanácsokat adott, hasonlítam össze a honvédséggel, a rendőrséggel a bévét. Lehetetlent követelt. És én nem a tanáromnak, nem az egyetemnek írtam ezt a munkám: kifejezetten a kollégáimnak, magunknak, bévéseknek.

— *Gondolom, a kemény kritika ezútal sem maradt el, hiszen érinti a neuralgikus pontokat.*

— Sajnos, a bévén belül nem tudom gyakorolni, amit legszívesebben tennék, a személyi állomány pszichés problémáival foglalkozni. Nem ad erre keretet a jelenlegi szabályzat, nem lehet pszichológusuk, pedig kellene. Már ott tartok, társadalmi munkában ajánlottam fel a segítségemet.

— *Kétségtelenül nagy idegi megterhelésnek vannak kitéve a kollégák. Mit csinálna a jelenlegi praxisnál jobban?*

— Teamet hoznék létre, teherbírásuk növelésére. Megtanítani például relaxálni

őket. Változtatni az alkalmassági vizsgálatok, elbírák-e azt a frusztrációt, ami itt éri őket. De ez már egy másik cikk témája lenne.

— *A kilencvenes évek Budapestje csodaszép helyett csodaszorongó, piszkos és közbiztonságot nélkülöző. Ön is látja a romlást, huszonöt év tapasztalata szolgál összehasonlítási analógiákkal, mit teher?*

— Még kevesebbet, mint régen. A főiskolán és a büntetés-végrehajtásban belénk plántálták a neveléscentrikusságot. Most meg lemondunk a nevelésről. Az új jogszabályok — én így látom — nem a nevelést helyezik előtérbe, hanem az elítéltek biztonságos megőrzését. Megszűnt a munka is mint nevelési eszköz. Hatszáz fogvatartottból 550 nem dolgozik. Itt valamikor még diótörő részleg is működött. Építkezésre, külső munkahelyekre kértek ki rabokat. Most ülnek és tespednek a tévé előtt. Annyi tévé lehet egy zárkában, amennyit csak akarnak. Ha a munkanélküliség társadalmi gondja be is szivárgott hozzánk, szakköröket azért lehetne indítani. A tevékenységnek vagyok híve, ami leköti a romboló ösztönöket. Ha a bévé ezt kiengedi a kezéből, melegágya lesz az újabb és visszaeső bűnözők nagy csapatának.

— *Egy drogosokat mentő paptól még azt a képtelenséget is hallottam, hogy a foglyok bódítják magukat.*

— Dobiznak. Huszonöt teából, nescaféból sűrű lötytyöt isznak, s ha még egy kis gyógyszer is kerül hozzá, kész a kábulat nehéz mennyországa.

— *A művészt a nagy érzelmek és intellektusa inspirálja. Elnézést a kérdésért: hogyan bírja elviselni — mondjuk így! — alávaló gazemberek személyes közelségét?*

— Egy biztos, véletlenül se festek börtöntárgyú dolgot, rács, zárka a vonalak dimenziójában fel nem tűnik. Valaki javasolta, adjak át festményeimből közlésre a Galaktikának. Nem, még oda se, ebben a folyóiratban is túlteng az erőszak, idegen bolygók utazói támadják a Földet, nem vagyok kapható semmilyen gyilkos kép szomszédságában az én békés látomásaimat kinyomtatni.

— *Mit fest legszívesebben?*

— Természetet. Azt is csak képzeletből. Egyszer családostul kirándultunk a budai hegyekbe, elképesztő a szemét a fák sűrűjében. Hazajöttünk. Inkább festek otthon. De állítom, egyik napról a másikra megoldanám a munkanélküliséget. A környezetvédelemnek adnám át a munkanélküliségére fordított összeget, az állatalanokat közmunkára küldeném. A patakok, erdők, terek süllyednek a szennytől. Szébbé, jobbá kell tenni Magyarországot. Tiszta országba a külföldi befektetők, turisták is szívesebben jönnének.

* * *

Kovács Ferencsel beszélgetve egy harmonikus, kiegyensúlyozott és rendkívül gazdag belső világgal megáldott személyiségre derült fény egy kemény próbatételek elé állító munkahelyen.

Vajon ki is ő igazándiból? Festő, szobrász, pszichológus, faipari szakember, in-tarziakészítő, egyenruhás tanulmányíró?

— Polihisztornak nem képzelem magam, inkább csak univerzális érdeklődésű embernek. Tudja, egyszer örültem, amikor szembekerültem a bűnnel — hunyorít tréfásan a szemével.

Kérdő pillantásomra elmondja, a Kis-textben állított ki múltkorában huszonöt festményt, harminc kisplasztikát. Az egyik művét kitérték a keretből, ellopták. Ha már lopják, tetszik.

Jelenleg öt szállodában van kiállítása. Rendkívül rokonszenves benne, hogy nem pénzre megy, állandóan elajándékozza képeit, szobrait.

A bévé *Segítő Kezek* alapítványának a közelmúltban tizenöt képet adott át. Míg a folyosón kikísér, addig is egy bizonyos fajta tehetetlenségről beszél, nem tartja elégségesnek világunk megfejtéséhez a művészi önkifejeződést. Ma már nem tartunk ott, hogy egy Petőfi vagy egy Picasso meg tudná váltani a világot.

De ha tisztességben, munkabírásban, tanulásban ki-ki annyit tenne meg, mint az órparancsnok, előbbre lennénk, úgy hiszem.

Kívánunk neki további eredményes éveket!

Pardi Anna